

Azər Abdulla

MUĞAM

(Hekayə)

tablonun rəsm olan üzünü ehmalca divara sarı çevirirdi.

Jurnal stulunun önündə üz-büz əyləşib armudu stəkanda çay içərkən tablodan gözünü çəkmədən yazıçı dostunun:

- Məni ovsunlayan bilirsən nədi?..- deyib pürrenği çaydan bir qurtum alıb qaşlarını çataraq asta-asta sözüne davam elədi: - Tarzənin sinəsindəki tarın bir çanağından müxtəlif bucaqlar altında dörd qolun uzanması... o qolların birində, tar kursundan yadımdadı, qəbul olunduğuna görə ikinci oktava "do"dan başlayıb "sol"da bitməlidir. Boynuma alıram, sən mənən yaxşı çalırdın, sluxun da ələydi. Ancaq sənənin əsərində dərhal diqqəti çəkən o dörd qoldan biri uzanaraq pərdələri üç oktavalıq olub, yəni "si"də bitib. Tarın kəlləsinin yarısı da o boyda iri tablodan bayıra çıxıb. Şax dayanmış tarzənin bir məqamda düz qabağa baxdığına, proyeksi fəndilə başının gah sağa, gah sola meyilləndiyini, gah da əyilib çanağa söykədiyini gözdən azca iti, azca duyumu olan tamaşaçı görəcek. Ancaq məni ovsunlayan bilirsənmi nədi, mas-mavi fonda, göyden leysan kimi yağan açıq firuzəyi, sumağı, limon sarısı, daha çox qan qırmızı iri-iri nar dənələrinə bənzər damcıların tarzənin yan-yörəsinə səpələnməsi... o damcıların yerə düşüb sacda qovrulub çirtlayaraq tıxmır-kök buğda dənələri kimi atılıb havaya qalxması... diyirlənib fırlanan hər damcıdan qopan müxtəlif boyaların şüaları bir-biriylə toqquşub kəşisərkən saçaq-saçaq, incədən-incə napnazik tel-tel ayrılması... saysız boyaların bir-biriylə qucaqlaşib öpüşməsi, cilvələnen rənglərin şən cocuqlartəkin oynamaşı, işıq saçan boyaların haldan-hala, qatdan-qata adlayıb keçməsi... Qayaya çırpılan azman bütöv dalğanın parçalanaraq irili-xırdalı milyonlarla bəmbəyaz kopüyə ayrılması... qaralıq göyə atılmış fişəngin qatdan-qata yüksəldikcə dalğaya bənzər genişlənən halələrin bəzən sevinc, bəzən qəm-qüssə doğuran ovqatı...

Yazıçı, nəlbəkiyə qoyduğu stəkani bir neçə yol fırladandan sonra başını qaldıraraq rəssamın gözünün içinə baxaraq sanki təəssüflə: - Boynuma alıram, tablonda yaxdıqın boyaların, onlardan yaranmış minbir çalardan qopan şən, bəzən də qəm-qüssəli səslərin ərazisinə hal-hazırda söz gire bilmir. Hələlik burda söz acizdir, ancaq əminəm ki, mən... - fikrini tamamlamadan ayağa qalxdı, yeyin-yeyin gedib yenə tablonun qarşısında xeyli donub qaldı. Yazıçının daha çox diqqətini çəkən ön planda ilkin gözə çarpan, aydın təsvir olunmuş tarın üç oktavalıq

uzun qoluydu. Bu uzun qolun müxtəlif yerində çəkilmiş beş əlin şəhadət, orta, adsız barmaqların biri, bir yerdə ağ, bir yerdə sarı, digər yerlərdə kök, zəng-cingənə simlərini sıxmış sarıya çalan pərdələrin üstündəydi. Birçə yerdə uzun-uzun uzanaraq lal simin üstünə sıxılmış çeçələ barmağıydı. "Lal simə barmaq toxunubsa, deməli muğam parçasıdır. "Görəsən, pərdələr üstə gəzişən barmaqlar hansı muğamın hissəsidir, yoxsa necə gəldi təsvir edilib? Kimsə bu barmaqlara baxıb muğamın o hissəsini dilində səsləndirə bilirmi? Rəhmətlik tarzən Sadıqcandan başqa heç kim... Bəlkə bir də Əhsən Dadaşov..."

Arxa planda tarın güclə sezilən solğun bütöv kəllələri təsvir edilib, simlər görünməsə də ayrı-ayrılıqda üç qolu tutmuş əllərin orta barmaqlarının üçü də birinci oktavada "fa" pərdəsi üzərində olduğunu görəndə "Fa" notu yazıçıya tar kursunun dördüncü ilini xatırlatdı. Qonşu siniflərin birindəki tar müəlliminin adı Zibaydı. Balaca dostlar öz aralarında ona "Fa" deyirdi. Deyəsən "Fa" məsələsini də rəssam dostu Ramiz kəşf etmişdi. Qız şagirdlərdən biri dərsini xaric çalanda, Ziba müəllimə əsəbiliklə uşaqdan aldığı tarı yan-yana dayanmış iki şişman tərənə xatırladan azman, dik döşlərinin üstünə basar, ancaq çalmağa başlayanda, yeni bir-iki mizrab vurandan sonra tarın çanağı Ziba müəllimin ya boğazına sarı sürüşürdü, ya da qarnına. Qapının deşiyindən baxıb tarın sürüşdüyü o məqamı tutmaqdan yana balaca dostlar itələşər, bir-birini qapazlayar, xısn-xısn gülüşüb hölleşərək bir-birinə sürtüşən başları od tutub yanardı. Həmin an Ramiz başının isinmiş yerini ovuşdura-ovuşdura: "Alə, yandığı başım, siqaretini çıxart, tut bura odla," deyirdi.

Dördüncü sinfi başa vurduqları il Ramizin atası dünyasını dəyişdi, imkansızlıqdan o, tar kursuna əlvida dedi. Dostundan sonra yazıçı da tar kursunun beşinci sinfində birçə ay oxudu.

Yazıçının ovqatında özünün də dərk edib anlamadığı xoşagəlməz hal yaranmışdı. Özünü şən göstərmək istəsə də bacarmırdı.

"Onlarla məşhur klassiklərin kitablarını oxusam da, beş il İstanbulda yaşayıb ondan çox ölkələri gəzəndə, xaricdə kitablarım nəşr olunsada, respublikada ondan çox tanınsam da, sənətdə o məndən çox irəli gedib..." Uşaqlıq, yəni yetmə yaşlarında dil-dil ötən, şən, zarafatçılıq, hazırçavab, adamlara ayama yapan... bir dəfə qapının deşiyindən

baxanda əynindən çıxartdığı güllü qoftasını gözdən keçirən Ziba müəllimi sinifdə təkcə, qurşaقدan yuxarı çılpaq məmədsən, qəhvəyi rəngdə dimdik dayanmış iri məmələrini gördüyünü, o məmələrin tarın çanağına oxşadığını demişdi... Atası öləndən sonra elə bil Ramizin dilini bağlamışdılar. Elə bu gün də görüşüb keçirdikləri dörd-beş saat ərzində onun dedikləri beş-altı cümlədən artıq olmazdı.

Tar kursunun dördüncü sinfində oxuduqları vaxt onlara muğam öyrədən Tahir müəllimin yazıçıya dedi: - Səninki papağı günə yandımardı. Muğam sənlik deyil. Çaldığın vurtut dörd-beş mahnını da elə bil robot ifa edir, qup-quru, emosiyasız. Atan elə bilir sənə bahalı tar almağın görkəmli tarzən olasan. Hiss edirsənmi dostun Ramiz o ucuz, uşaq tarında nələr eliyir. Hər vurduğu mizrabından damcı-damcı bal axır. Bu dəyqə, bu yaşında respublikanın ən tanınmış ansamblında çalmağı ona etibar edərdim,- sözlər, qırx il öncəki danlaq, o acı kinayənin vurğusu aydın səs və intonasi ilə gözənlənilməyən qonaq kimi gəlib yazıçının qulağında səsləndi. "Pis tar çalan, pis musiqiçi olduğumla, musiqini Ramiz kimi qavraya bilmədiyimlə razılaşsam da, Tahir müəllimin bahalı tarımı gözü götürmədiyini esməmə mütləq qabartmalıyam..."

Yazıçı dostu danışıqca hərdənbir onunla razılaşdığını bildirmək üçün başını tərpətməmiş, hərdən rəssam da sirlisirlilə gülümsemişdi. Ancaq yazıçı ayağa qalxıb getmək istəyəndə rəssam sakitcə: - Səmaq istəyirəm...- dedi. Onun dodağında güclə sezilən sirlilə təbəssüm yazıçının gözündən qaçmadı. Yenidən yerində əyləşdi. - Deyirəm, bəlkə yazıb nəşr elətdirəcəyimi esməndən sonra... Bilirsən də, təbliğat əsərin dəyərini bəzən birə yüz qaldırır. Sənənin əsərinin səviyyəsində yaza biləcəyimi deyə bilmərəm. Ancaq baxma da, azdan-çoxdan imzama tanıyırlar. Xarici jurnallarda da çap elətdirərəm... Ramiz səbrsizliklə onun sözünü kəsib: - İçimdə alov tüğyan edir, sönməsini gözlüyəmmərəm. Nə kətanım qalib, nə boyam. Heç kətan da lazımdır deyə! Bax, boyha-boy bu divara çəkəcəm. Çəkəcəyimi yuxumda görmüşəm. Ən xırda mazoklar, rəng çalarları gözümün qabağında. Mənə ancaq boya lazımdı, rəng lazımdı! Quruluşu, kompozisi, hər balaca detalı, hətta adı da hazır. İsti-isti çəkmək lazımdı, gecikdirsəm, qorxuram təsəvvürə qaynaşan boyaların işığı, effekti öləyib adiləşsin, - deyib bir an susdu.

- Onun...- söyləyib əlini tablona sarı tuşlayaraq, - ancaq adını... bilmirəm necə adlandırdım, Çahargah, Bayatı Kürd, yoxsa Rast adlansın... bəlkə Segah?... Yazıçı onun sözünü kəsərək: - Mənən olsaydı, daha geniş mənada Muğam qoyardın...

Çoxdan axtardığı qəfil qarşısına çıxıbmiş kimi rəssam həyəcanla: - Olsun! Olsun! - dedi. Yazıçı sanki ürəkənərək: - Sir deyilsə, bəs çəkmək istədiyən yeni əsərin mövzusu, adı nədi?- soruşub nigaranlıqla qollarını sinəsi üstə bir-birinə doladı. - Yuxumda gördüyümü, hiss elədiyimi söznən bilmirəm necə deyim. Hazırda, mən üzünü-kopyasını köçürməliyəm, vəssalam. Bir-birini basıb qabağa keçmək, irəli cummaq istəyənlər sürüsüdü, daha doğrusu, it xıldı. Başları hamının tanıdığı adamlar, - deyib yenə əlini tabloya sarı uzudaraq sözüne davam elədi, - Tarzənin mizrab tutmuş əli haqqında dediyin... necə dedin? - söyləyib gülə-gülə, sənəyici baxışını tez-tez yazıçının gah sağ, gah sol gözündə gəzdirdi. Yazıçıya elə gəldi bu vaxtadan əsər haqqında dedikləri rəssam dostunu qane etməyib. Yenə üzünü tabloya sarı çevirərək bərkdən, ehtirasla danışmağa başladı: - Adamı gah sevindirən, gah kədərləndirən haldan-hala salan boyaların bəzən zil, bəzən yumşaq, həzin bəm səslər, göz oxşayan boyaların çalarları bir yana... İnciməsəydin deyirdim, bunlar impresionist rəssamlarda, lap elə bizim Səttar Bəhlulzadənin ecazkar mənzərələrində də var. Ancaq tarın çanağı üstə təsvir elədiyən mizrab tutmuş əlin titrəyişi, yeyin-yeyin mizrab çalması, vibrasiya etməsi... Bir az bayağı çıxmasın, mizrab çalan əlin tərpənişini adam duyub hiss edir, elə bil canlı vidyoya baxırsan... Mənçə bu detal, rəssamlıq sənətində sənənin kəşf etdiyən yenilikdir...

- Bax, həmin məqam, kəşfim adlandırdığın o hal, o vəziyyət yeni tablomda daha çox görünüb hiss edilməlidir... basabas salıb irəli təpələn, bir-birinin ayağından tutub geri dərən, irişib yalmanan adam başlı onlarla köpəyin, onlarla qancıq xilinin quyruq bulmaları... Tabloya baxan adam əyiş-üyüş sifətlərin, başların yalmanmasını, quyruq bulmalarını görəcek, zingilləşmə, boğuşma səslərini eşidəcək. Geniş meydana bu iyrenç xıl yığnağından qopan üfunətdən iyrenən tamaşaçılardan üz-gözünü qırıdırıb yaylıqla burunlarını örtənlər olacaq... Yuxumda gördüyümü olduğu kimi kətana köçürməyim qalır...

(ardı 12-ci səhifədə)

MUĞAM

(əvvəli 10-cu səhifədə)

Uzun sükutdan sonra yazıçı: - Bəs adı? - soruşdu. - Adımı? Əslində bu əsər, başımda-ağlımda uzun müddət dolaşan adından yaranıb "Yaltaqların yarışı!.." deyib qəfil söhbəti dəyişərək - Tarzəni tanıdın mı? - soruşdu. Yazıçı kinayə ilə gülümsünərək: - Onu tanımayan olarmı, uşaq da tanıyar. Xalq artisti... - deyib ayağa duranda rəssam da yerindən qalxdı, asta-asta qapıya sarı addımladılar. Boyca rəssamdan bir baş uça olan yazıçı mərhəmətlə əlini onun çiyinə qoyub başını aşağı əyərək: - O ki qaldı satmağa, nə muzeylər, nə də Rəssamlar İttifaqı, onun dəyəri nədir, heç vaxt verməyəcək... Bəlkə aparıb oğluna verəsən... Alsin da, şəhərin mərkəzindəki iki milyon yarımlyq villasına qoysun. Rəhmətlik kişi, özü muğamla nəfəs alırdı, oğlunu niyə skrkpaya qoydu, baş açmıram. Burası da var, oğlunun şöhrəti özünün qat-qat böyükdü... Atasından fərqli ona "Şöhrət" ordeni də veriblər. Bəlkə qəzetçilərin uydurmasıdır, bəlkə də həqiqətdir, deyilənə görə Poqaninin skrkpasında bir dəfə çalmağa icazə verilib. Muğamatdan uzaqlaşmasının bir səbəbi də Avropa musiqisinə aludə olmasıdır. Ancaq deyilənə görə yaman xəsisdi. Sən... - deyib, bir-birindən aralı barmaqlarını şax tutmuş əlini havaya qaldıraraq: - Bundan bir dollar da aşağı düşmə, - söyləyib getmək istəyəndə rəssam: - Beş, yəni nə qədər?.. başa düşmədim, - soruşanda yazıçı gülümsəyərək "Əlli! Əlli! Arxasında da üç sıfır!" deyib qapıdan çıxdı.

Rəssam pəncərədən baxanda külək cökə ağacının bir budağını gövdəsindən ayıraraq yerə saldı. "Bu külək də vaxt tapdı." O, çöldən qapının açarını ikinci dəfə buranda külək, bir qol boyu divardan araladığı tablolu divara yenidən necə pərçimlədisə, tablunun hansı qırağındakı "reyka"dan qopan cırtılı səsi rəssamın bədənindən, ürəyindən, bəlkə beynindən sancan şüa kimi keçdi. Vaxtında tutmasaydı, bir Allah bilir külək tablolu ora-bura çırpı-çırpı haralara tulazlayacaqdı. Dalaşarkən sillə vurub tez də geri çəkilən zirək, cıvraq bir adam kimi tuturuq verməyən, ələ keçməyən küləyi rəssam, bəzən də bir madyana həmlə edərkən onun qoşa şilləğini görüb geriye tızxan bir sürü inadlı kimi görürdü. Rəssam küləyi bərkdən "Əclaf!" deyib söydü. Emalatxanaya qayıtmaq istədi. Ancaq xaricdən qayıdan rektorun bir-cə günlüyə işdə olub yenidən bir aylığına çıxıb harasa gedəcəyini bildiyindən fikrindən dönmədi.

Bir-birine yaxın binaların arasıyla uzanan əyri-üyrü dar çıxışla çətinliklə irəliləyirdi. Gözlənilmədən gah sağdan-soldan, gah irəlindən-axadan, bəzən də yuxarıdan həmlə edən bicələk Bakı küləyi, yaxud küləkləri toz-torpağı, qum dənəciklərini onun üz-gözüne sovurmağı, boynuna doldurmağı, hardansa gətirdiyi boş selofan torbanı şapbılıyla başına çırpması bəs deyilmiş, sanki tablosunu əlindən qapıb qaçmaq

istədiyindən tablunun gah başından, gah ayaq tərəfindən basıb divara vuraraq taqqıldadırdı. Ayaqlarını asfalta nə qədər bərk-bərk dirəyib bədənini arxaya meylləndirsə də, iti axan çayın qıjovuna düşüb-müş kimi külək onu süpürüb aparırdı. İşlək maşın yoluna qədər səksən-yüz addımlıq yolu qət edəncən haldan-hövsələdən çıxmış az danışan rəssam küləyin özünü, gah da anasını bir neçə yol ucadan söydü. Ağzından çıxan söyüşləri azğınlaşmış, ət parçasını acgözlüklə göydə qapan canavara bənzər havalı yellərin dərhal udduğunu hiss etdi. Maşınların sürətlə keçib getdiyi yolun qırağında dayandığı on beşmi, iyirmi qəqiqətlik zaman ona saatlar qədər uzun göründü. Tablonu iki əlli tutduğundan başının işarəsiylə sürətlə ötürüb keçən maşınları saxlamaq istəyirdi. Gözlədiyi UAZ maşınsa qəhətə çıxmışdı. Üstündə yük yeri olan minik maşının gəldiyini gözü alcaq, ayaqlarının ucuna yəni üstə qoyduğu tablodan əlinin birini ayıraraq yelləyəndə külək tablolu rəssamın boyundan yuxarı qaldırdı. Bir əli o biri əlinin köməyinə bircə an geciksəydi...

Əsəri yük yerində sarımaq üçün ip olmadığından maşının yiyəsi "qardaş neyniyim..." deyib günahkarcasına çiyinlərini çəkib yoluna davam elədi. Maşın yerindən tərpenəndə külək səngiyib dayandı. Rəssama elə gəldi, külək maşınının yük yerinə uzanıb ona əl edərək qəhqəhə çəkib uzaqlaşdı. "Əclaf, mənimlə məzələnir..." Küləyin nisbətən səngidiyini görəndə o, qarşıda kəşişən küçəyəcən ağır tablunu gah sağ, gah sol əlində yolboyu sallada-sallada, bir sayaq qaçaraq apardı. Qarşdakı küçəyə çatanda sağa dönməliydi. Getdiyi yer uzaqda deyildi. Sakit havada rəssamın emalatxanasından konservatoriya-yacan məsafə on-on beş dəqiqətlik ancaq olardı. Küçələrin kəşişdiyi yerdə sanki pusquda dayanmış desant külək, qəfildən yumruğuyları, kəlləsiyləmi, bəlkə də təpiyiləmi irəli çıxan tablunun başına necə tutuzdurdusa, rəssam əsəriylə birgə yerində doxsan dərəcə fırlandı. Tablonun o biri başı həmin an rəssamın yanından ötən gombul qadının yan-bızına zərblə çırpılarda qadın:

- Şoğəribini o yana sürütdəsənə, a kişi!..- ucadan qışqırdı. Külək onu itələyib apardığından, qadının əlini oynada-oynada dediklərindən ancaq anlaşılmaz hecalar eşidildi. Yerində fırlanan rəssam qoşa əliylə sallaq tutduğu tablunun başını küləyə doğru çevirdi. Gombul arvadın qolundan sallanan torbanın ağzından bayıra çıxmış çömçəninmi quyruğu, şişinmi uçuydu, ayaq tərəfdən tablunun sol yanında kəklik yumurtası boyda deşiyin açılması rəssamın gözündən yayınmadı. Dilxor olsa da özünə təsəlli verdi - "Arxadan yamıyaram, boş şeydi." Gözlənilməz səmtlərdən qəfil hücum edən desant küləklər rəssamı yerində oynadır, bəzən tablosunu onun çiyini bərabərinə, bəzən də başından yuxarı qaldırırdı. İki əlli yapışib aşağı salladığı tablosuyla rəssam yanı-yanı gedir, bəzən qalxan kimi üzünə

tutub irəliləyir, bəzən də tablolu küləyə qarşı tutub dalı-dalı addımlayırdı...

Emalatxanasında rəssamın üzünü qəzetlə örtüb üç yerdən yapışqanlı lentlə sarımışdı. Qəzetlərin yarım desant küləklər maşın yoluna uzanan dar çıxışda, qalanlarınısa maşınların sürətlə axdığı enli yolda şırıxlayıb atmışdı. Konservatoriyanın dəhlizində rəssam tabloya sarıdığı həmin yapışqanlı lentləri və onlara yapışmış kağız qırıqlarını təmizləyib rektorun qəbul otağına apardı.

Rektorun kabinetindən çıxan kətibə rəssama baxıb açıq saxladığı qapıya işarəylə. - Buyurun, - dedi. Rəssam tablunun rəsm olan üzünü özünə sarı tutaraq kabinetə girdi, azca gülümsəyərək başıyla rektoru salamladı, özündən uca tablosunu aparıb rektorla üz-büz kitab rəfinə söykədi. Rektor ayağa qalxdı, hey-rət dolu geniş açılmış gözdən tabloda çəkmədən: - Oy, moy papa! - deyərək sevinclə gəlib əsərin önündə dayandı. Tablonu başdan ayağa bir neçə yol süzəndən sonra bir addım geri çəkilib qollarını sinəsi üstə çarpazladı. Qaşını çatıb başını tərpedərək: - Niçəqo sebe, sürrealizm...- deyib rəssama baxaraq: - Maraqlıdır... Papamı belə çəkən olmayıb... - söylədi. Bir an sonra: - Nu ladno, eto podarok, ili?.. (Yaxşı, bunu bağışlayırsan, yoxsa?...) Sarsılmış rəssam bir anlıq sükutdan sonra özünə gələrək:

- Mənə çoxlu boya... krasqa lazımdı, lap çox...

Şəhər telefonu səsləndi. Rektor tələsik addımlayıb dəstəyi qaldırdı, ucadan: - Jdu! Tez gəl,- deyib dəstəyi yerinə qoydu. Pencəyinin cibindən çıxartdığı portmanatından ayırdığı yüz amerikan dolları masanın üstünə qoydu. Yaşıl telefonun dəstəyini qaldıraraq nömrəni yığa-yığa, rəssamın üzünə baxmadan: - Yüz də, inşallah, səfərdən qayıdanda verərəm...

Rəssam özündən uca tablosunun yanında bir anlıq donaraq cansız heykələ döndü. Özünə gələn kimi yerdən üzdüyü sol ayağının ucunu tablodakı kəklik yumurtası boyda deşiyə tuşlayaraq öz-özünü danışırmış kimi: - Bir balaca bərpa işi var...- deyib özündən uzun tablosunu qaldıraraq yeyin addımlarla qapıya yaxınlaşdı.

Kiminsə əmriylə Bakı şəhərinə buraxılmış desant küləklərdən biri metrodan çıxan kişinin başından papağını qapıb qəhqəhəylə aradan çıxmış, biri elektrik məftillərini birbirinə dolaşdırıb yanğın salmış, biri şadlıq evinin qarşısında Porşe maşınından düşən nazlı-qəmzəli gənc xanımın əlindən zorla aldığı qapını geri qanıraraq əzmiş, həmin gözəl xanıma gözü düşdüyündən uzun güllü tumanını qaldıraraq başına çevirmiş, başqa bir yerdə desant külək, yıxdığı iri gövdəli qovaqla yan-yana dayanmış üç minik maşınını basıb əzmişdi. Həmin vaxtdan üç gün ötsə də, balaca qayıqla Xəzərdə balıq ovuna çıxmış ata, oğuldan hələ də bir xəbər yoxdu...

Noyabr, 2018

